

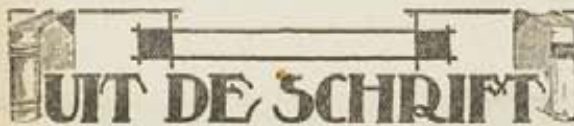
weinig behept met syrisch-afrikaansch-joodsche ideeën.

Anderen zeggen, dat ieder door het verschil in ras wordt bepaald, maar trekken uit het feit, dat de bevolking van Galilea in de dagen van den Heere Jezus zeer gemengd geweest zou zijn, de conclusie, dat de Heere Jezus geen Jood is geweest, maar een Ariër⁷⁶⁾, en dus verwant aan het Germaansche ras, dat ook Arisch is, en sommigen handhaven zoo ook de beteekenis van den apostel Paulus voor Ariërs — hij komt immers uit Tarsis, een plaats met veel gemengde bevolking.⁷⁷⁾

M. VREUGDENHIL.
(Slot volgt.)

76) Zoo bijv.: Chamberlain, Andersen (de man van Marcion!), Molenbroek (zie noot 68) en Rosenberg.

77) Zoo bijv. Chamberlain, die fel anti-semiet is, maar groote waardeering heeft voor Paulus, en zoo ook Andersen. Zij zijn de echte Marcionieten.

UIT DE SCHRIFT

De werkelijkheden der menschen en de waarheid Gods.

Wat is waarheid!
Joh. 19:38.

Goethe heeft eens het weinig dichtelijke woord geschreven: „ik hoop óók uit de waarheid te zijn, maar dan uit die der vijf zinnen“.

Een uitspraak, die wij eer en meer verwachten zolden van een koud rationalist dan van een fijn-zinnig poët, wiens dichtelijke geest hem telkens deed uitstijgen boven de waarneembare werkelijkheden naar de ideële mogelijkheden en wiens gemoed het pijnlijk conflict tusschen die twee zoo diep moest gevoelen.

Toch is de moderne mensch, de mensch-van-nu, nog niet veel verder gekomen dan tot de vage hoop van Goethe.

En die hoop wortelt eigenlijk in.... negatie. Zij ontkent namelijk, dat er onder en achter de zintuiglijk-waarneembaarheden der werkelijkheid nog een dieper verband der dingen zou liggen.

Dat er behalve de naspeurbare werkelijkheid ook waarheid zou zijn, pure waarheid, omdat alle dingen eerst door den eeuwigen God zijn gedacht en in systeem gezet; en daarna pas zijn gerealiseerd. Zoodat het wezen der dingen en hun onderlinge relaties ook kenbaar zouden zijn, krachtens de openbaring van den hemelschen Uitdenker en Maker. En we dus tot taak zouden hebben ons niet tevreden te stellen met het koninkrijk onzer werkelijkheden, doch te zoeken naar het Koninkrijk der waarheid. Der waarheid omtrent God en goddelijke dingen, den mensch en de menselijke dingen. Dus: aangaande zonde en genade, wereld en kerk, het nu en de toekomst.

En het is wel een sombere verzwarende geweest van het lijden van Christus, dat Hij, die gekomen was om der waarheid getuigenis te geven, niet is geloofd, zelfs niet is miskend, maar absoluut is genegeerd.

Daarom vroeg Pilatus, toen Jezus van dat Koninkrijk, van Zijn Koninkrijk der waarheid sprak, dat door Zijn getuigenis gebouwd werd: wat is waarheid?

Over het karakter van die vraag of dien uitroep is alle eeuwen door gediscuteerd.

Was het scepticisme? twijfelzucht van een teleurgestelden zoeker? Of agnosticisme? loochening dat waarheidskennis mogelijk is? Of verlangen van een vragende ziel, gelijk meerdere kerkvaders er in meenden te beluisteren? Of een practicisme van licht allooi, nieuwe zakelijkheid?

Dit is in ieder geval zeker: Pilatus stelt zich op den bodem der werkelijkheid. Die is vast. Daarop kan men met beide voeten staan. De waarheid hangt in de lucht, is slechts een denk-beeld, een droombeeld, in nevelen gehuld. Pilatus heeft genoeg aan de bereikte werkelijkheden van zijn hooge carrière en wat daarmee samenhangt. Voor het behoud van die werkelijkheid wil hij waken.

Hij gevoelt niet het minste verlangen de onbekende x uit het problemenboek der wijsgeeren op te lossen, want ieder rekenaar komt tot een eigen uitkomst, en niemand heeft het antwoorden-register, dat de juiste oplossing laat controleeren.

En hier staat nu vóór hem een gebonden en geslagen mensch, die beweert de waarheid te kennen en haar kenbaar en aanvaardbaar voor ons te kunnen maken, en uit de waarheid een koninkrijk te kunnen bouwen dat de toekomst beheerscht. Die ook beweert dat menschen „uit de waarheid“ kunnen zijn en dan naar Hem luisteren, den Koning der waarheid.

Och kom! Wat is waarheid? Die vraag stellen is hem genoeg. Hij verwacht of begeert geen antwoord.

De waarheid der vijf zinnen is hem voldoende. Ook deze smaad heeft Jezus zwijgend gedragen, en dat dragen was Hem zielelijden, want Zijn hoogste profetisme werd hier genegeerd, als waar-deloos op zij gezet.

Hier groeit tegelijk de crisis tusschen Wereld

en Kerk, die de eeuwen zal beheerschen, de crisis tusschen leugen en waarheid.

De moderne mensch-van-nu wil geen pure materialist meer zijn. Maar hij is practiciest. Hij wil staan op den bodem der werkelijkheid, der zakelijkheid. Hij laat in het boek zijner wetenschap vele bladen open. Die zijn voor de onkenbare waarheid gereserveerd, pro memorie! Doch die bladen blijven leeg, al dragen ze opschriften met vraagtekens. Daarna beginnen pas de volgeschreven bladen der waargenomen werkelijkheden. En op deze laatste baseert hij zijn leven en zegt dan: „ik hoop ook uit de waarheid te zijn, maar uit die der vijf zinnen“.

Doch als Christus de eerste bladen volschrijven wil met de waarheid die uit God is, dan ontkent de zondaar hem het boek en vraagt: wat is waarheid? Hij wil de waarheid niet weten. Doch de christen, die den lijdenden Borg als Koning der waarheid leerde kennen en liefhebben, weet dat de waarheid alleen vrij maakt, verheugt zich met diepe zielevreugd over het geopenbaard getuigenis van zijn Heiland in deze verleugende wereld en zegt: „Uw Woord is de waarheid“.

Zoo dankt hij dat deze waarheid den kinderen des Koninkrijks is geopenbaard.

Want een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort Christus.

Universeel en internationaal christendom!

De Kerk, draagster en verkondigster der waarheid Gods!

Die door bloed is gekocht.

Dit is waarheid!

F. C. M.

KERKELUK LEVEN

„Moet dat nu zóó?“ (IX.)

Enkele andere symptomen zijn er voorts nog wel aan te wijzen, die bewijzen, dat de leiding in ons kerkelijk leven in den laatsten tijd vrijwel ontbreekt.

Vóór ik verder ga, wil ik even reflecteeren op een opmerking, die tot mijn verwondering iemand deze week mij deed. Hij vond, dat het wel wat te ver ging, als ik zoide, dat de leiding zoek was. Waren de Gereformeerde Kerken dan niet trouw aan de belijdenis? Werd er niet gepreekt overeenkomstig de Schrift? Zou men daarom kunnen zeggen, of mocht men althans den indruk wekken, alsof de Gereformeerde Kerken niet meer waren de wettige kerkformatie?

Tot mijn verwondering, zoo zei ik reeds, hoorde ik deze overigens in alle vriendelijkheid tot mij gekomen opmerking. Want ik verbaas me erover, dat zulke misvattingen mogelijk zijn ten overstaan van wat ik toch nog onlangs over de wettigheid der Gereformeerde Kerken schreef. Daar moge ik dan ook naar verwijzen. Hier vergunne men mij de opmerking, dat de wettigheid van een kerkformatie, gelijk ik reeds ettelijke malen betoogde, voor mijn besef niet afhangt van het aantal „goede“ dominees en „goede“ preeken. Er kan — ik herhaal het — een periode zijn, waarin er meer „goede“ dominees met „beste“ preeken in een secte zijn, dan in de wettige kerk; terwijl toch die wettige kerk, naar Calvijn's (door Dr Oorthuys thans in zijn doleantiebestrijding verkeerd uitgewerkte) woord, aanspraak houdt op „den naam en de eer“ van die wettige kerk.

Maar die „eer“, waarop de wettige kerk „recht“ heeft, móet men haar dan ook geven. Die moeten haar juist zij geven, die haar wettigheid bereid zijn met hand en tand te verdedigen (en zulks dan scherper en daardoor krachtiger, dan pluriformiteits-redenaars het krachtens hun overtuiging kunnen doen). Want men geeft aan de kerk van den Heer (Kuriós) Jezus Christus haar recht NIET, indien men haar „eere“ naar buiten verdedigt, zonder evenwel tegelijk naar binnen haar zwakheden haar zelf voor te houden. Zulke houding miskent de kerk, maakt er in de praktijk een stichtelijke club van, onthoudt haar dus haar eere, en prikkelt het ambt der geloovigen niet meer.

Zondag j.l. sprak ik een kerklid, die mij vertelde, dat hij eens een ouderling, die hem gezegd had: „ik sta al negen jaar in het ambt“, geantwoord had: „zoo kort nog maar? Ik sta al meer dan vijf en twintig jaar in het ambt“, — daarmee doelende op het „ambt aller geloovigen“. Deze broeder had in den kerkeraad geen zitting. Ik ben er zeker van, dat hiernee ieder het eens is, niet het minst hij, die mij aansprak in boven gemelden zin. Maar dan moeten we ook dat ambt der geloovigen instigeeren. En daaraan meehelpende, dan ook voorts niet verwonderd staan, als iemand zegt: „de leiding is zoek“, zoodra hij aantoonen kan — wat niet tegengesproken werd — dat onder hen, die ambtshalve, of door benoeming in een of andere redactie, leiding geven, de koers nu eens dien, dan weer een anderen kant uit gaat. Want in dat geval ligt in zoo'n uitspraak niet meer, maar ook niet minder opgesloten dan dit: a. onder hen, die op een of andere manier leiding geven, is op veel punten de vaste koers afwezig; b. dit werkt natuurlijk op het leven der kerken, op de bediening van het ambt der geloovigen nadeelig in; het is juist de eere der Gereformeerde Kerken, dat dit zoo wezen moet, want ze vormen geen collegialistisch geregeerd gezelschap, dat met zijn „leiders“ geen wezenlijk contact heeft; c. en ten deele is, juist vanwege die gemeenschaps-oefening tusschen de geloovigen in het algemeen, en de

leidende figuren in het bijzonder, toch ook de onzekerheid in de kringen van laatstgenoemden een terugslag op bestaande onzekerheid in de massa der geloovigen zelf. Als de leden der Gereformeerde Kerken in massa het geluid, dat ze vroeger lieten hooren, nog even sterker lieten vernemen en doordringen in de laatste tijden, zouden veel leiders het wel hebben nagelaten te doen wat ze hebben gedaan, óf in elk geval zich de moeite hebben gegeven, breed en objectief daarvoor hun argumentaties te geven, met hartelijke begeerte tot uitwisseling van gedachten. Inplaats daarvan krijgt men verloop tot staking der gedachtenwisseling, juist ook van den kant dergenen, die van plan zijn, op het door andere afgeraden pad heel kalm verder te gaan.

Na deze tusschen-opmerking, die misverstand afsnijden wil, wijzen we op de onzekere houding, die men in den laatsten tijd ingenomen ziet inzake de tucht over leden van partijen, unies, bewegingen, welke van bijbelsche onderstellingen uitgaan, deze in bepaalde programma's vastleggen of ook min of meer bedekt ze uitspreken in een of andere „staatsleer“ of „matschappijleer“.

Wat is er op dit punt een tragische, soms benauwende onzekerheid!

Toen de generale synode van 1933 te handelen kreeg over de C.D.U., heeft de rapporterende commissie (Acta bl. 180/1) verwezen naar de generale synode van Leeuwarden, 1920, die blijkens Acta, art. 122, heeft uitgesproken, dat „in een organisatie, die zich stelt op den grondslag van den KLASSENSTRIJD, geen plaats is voor een lid eener Gereformeerde Kerk“.

Dat is het negatieve. De commissie had niet te spreken in 1933 over het positieve in de uitspraak van 1920: „dat de kerkeraden de ROEPING hebben om inzonderheid bij huisbezoek en catechisatie de leden der Kerk te vermanen, zich te voegen bij organisaties, die staan op Christelijken grondslag, tenzij dan dat er bijzondere redenen zijn, waardoor zulk een aansluiting onmogelijk of niet wenschelijk zou zijn“ (Leeuwarden, art. 122 Acta bl. 64).

Intusschen verdient dit positieve geluid van 1920 in 1936 wel de aandacht. Evenals enkele passages uit het rapport, dat indertijd (1920) te Leeuwarden te daze zake is ingediend.

Zoo denk ik aan deze uitspraak:

„Vervolgens merkt Uw Commissie op, dat naar haar overtuiging een Generale Synode, in het algemeen en kerkelijke vergadering, geen uitspraken van algemeen aard mag doen, dan die welke rechtstreeks door het Woord Gods worden geboden of er mee kunnen worden bewezen“ (bl. 249). Ik denk hierbij aan wat in Leeuwarden 1920 nog niemand in zijn gedachten hebben kon: de N.S.B. — Staat het vast — en ik acht dit zonder enige redelijke tegenspraak vast te staan — dat rechtstreeks door het Woord Gods (gereformeerd verstaan) kan bewezen worden, dat de N.S.B. in haar geheel door iedereen heel gewoon kerkerand en door elk heel gewoon gemeentelid moet en kan worden veroordeeld als daarmee ten zeerste in haar grondslagen strijdig, dan zou zulk een uitspraak vandaag al ettelijke malen in concrete gevallen moeten zijn geschied. Inplaats daarvan hoort men beweren, dat een kerkeraad of classis voor het doen van zulk een uitspraak wachten moet op een generale synode (feiten zijn bekend). Intusschen laat men de N.S.B.-ers — ik herhaal het — wroeten in het lichaam van Christus, en laten zich leden der kerken, die zich in haar „gevangenschap“ hebben gegeven, ertoe verleiden, vlak tegen de roeping van Zondag XII. 2e antwoord in, den God der waarheid in het aangezicht te slaan door het opstellen van onduidelijke formules, die het onchristelijk karakter dezer beweging maskeeren moeten. Men laat de strijdende kerk drie jaar pauzeeren; en de strijders tegen de kerk weten inmiddels de „voordeelen“ van den wapenstilstand (want ook als strijd tegen bederf, niet alleen als medicijn alleen is de tucht te zien) grondig uit te builen. Intusschen krijgt men het tragisch-comische effect, dat de kerken op een kerk-herdenkings-samenkomst bidden: „brenge, Heer, al uw gevangenen weder“, terwijl de gevangenen der N.S.B. duizendmaal erger in de gevangenis der zonde en der baby-nische verwarring en vijandschap beklemd zitten, dan de gevangenen der Haagsche synode, aan wie men dan bij voorkeur denkt in zulk psalmgezang....

Een andere uitspraak uit hetzelfde rapport is deze: „Het spreekt wel vanzelf, dat geen belijder van den Christus, die in liefde tot God en liefde tot den naasten ons de hoofdsom der wet leerde zien, behoort in een vereeniging, die haar leden zou verplichten of althans oproepen tot haat.“ Enkele regels verder (nog op bl. 250): „Uw Commissie meent erop te moeten aandringen, dat nooit iemand onder censuur worde geplaatst, tenzij dan, dat, als boven gezegd, het gaat om een organisatie, die zich uitdrukkelijk stelt op een doot Gods Woord verboden grondslag. In dat geval zou, indien naar de vermaning niet wordt gehoord, tot censuur MORTEN worden overgegaan“ (Ik spatier hier en daar).

Zeker, hier is de kwestie van den klassenstrijd. En het staan op den grondslag daarvan wordt als de kern der zaak gezien. Maar wij denken weer aan C.D.U. en N.S.B. Hebben de hier ontwikkelde gedachten ook haar consequenties inzake C.D.U., of N.S.B.? En wordt daarnaar gehandeld? Wordt door alle leiders der Gereformeerde Kerken erop aangestuurd, dat hiernaar gehandeld wordt? Twee vragen, die we terwille van de ruimte bewaren tot een volgenden keer.

K. S.

De verbondsg-
theologie tot on-
de bepaling van
dat van „mede-
ditieve beteeke-

Dit dit voor-
breed te ontwik-
artikelen. Missc-
gelegenheid voc-
machers theorie-
kantsgefuil“ do-

in het licht van
„nig“ relaties
het verbond S-
met de fictie v-
gefuil“, en wijl-
desgelijks ten a-
GIGKEITSgefuil

kort en veel te-
van onze lezers;
en dit wat dult-
Thans echter
werker-God-
bondsgeachte. „
streeks de vraag
duktigraad, me-
heeft dan erke-
door herstellen
des Gods openk-

elischen wat
acht) ook in e-
In het kort n-
mans gecritiseer-
en hierop neers-
a) God heeft
den mensch ee-
schappen als beg-
pings-beschikkin-
zich doen goldes-
breken).

b) Dit verbon-
vanden zijn b-
menschen God er-
mensch, een vres-
God bindt zich
aan God; beiden
steeds bepaald
onderscheiden
wenscht) van
natuur“ en doc-

c) Dat dit ve-
OSTaan, en o-
den-sijdtige“,
ling. Het onein-
de mensch word-
ze eeuwen lang-
hier.

d) Dat dit „de-
sovereine besch-
genaaakt wor-
bekendmaking g-
intrede van der-
mensch óórst ee-
„aanzetting“

manieren, gronc-
vervolgens, na d-
de vraag voor t-
we willen zijn.
bepalingen van b-
daar, in“ te „t-
verbond nu ook b-
making van het
beschikkin-
rische moment

dwz als de m-
als het diploma-
existentieel. De
van de oer-term-
weldaden v-
bracht is, dat v-

Met andere woo-
tusschen God en
in en door een
achteraf óó-
verbondstermen
tusschen God en
wezen voor wie
di-pleurisch, me-
haakjes — de
verschrikkelijk

als geloovige, in
(en gesproken-b-
eindige qualitat-
indien men UT-
VERKEER (ven-
daag slechts d-

mensch gehoorz-
(m.a.w. IN d-
achteraf ha-
moment der god-
eerste dagen van
leef eerst, DI-
paakt zijn mens-

als van het MO-
bond.

over de „Algemeene Genade“.

(Antwoord aan Dr O. Noordmans)

VIII.

De verbondsgedachte, gelijk ze in de gereformeerde theologie tot ontwikkeling kwam, heeft niet alleen voor de bepaling van het begrip der „religie“, maar ook voor dat van „medearbeider“ (medewerker) Gods haar constitutieve betekenis, zoo merkten we op.

Dat dit voor de „religie“ zoo is, behoeven we niet breed te ontwikkelen, vooral niet in het bestek van deze artikelen. Misschien doet zich later nog wel eens de gelegenheid voor, hier aan te toonen, dat Schleiermachers theorie omtrent het „schlechthinige Abhängigkeitsgefühl“ door de verbondsgedachte wordt geoordeeld. In het licht van het verbond zelf wordt alle „schlechthinige“ relatie als zoodanig als fictief gezien; wijl het verbond SCHEPPINGSverbond is leert het breken met de fictie van een „schlechthiniges FREIHEITS-gefühl“, en wijl het scheppingsVERBOND is, doet het desgelijks ten aanzien van het „schlechthinige ABHÄNGIGKEITSgefühl“. Maar ik weet, dat dit alles veel te kort en veel te moeilijk gezegd is voor het meerendeel van onze lezers; en wacht dus op een latere gelegenheid, om dit wat duidelijker en breder te zeggen.

Thans echter is het wél de plaats, om het „medearbeider-Gods-zijn“ te laten bepalen door de verbondsgedachte. Want dit begrip raakt wel degelijk rechtstreeks de vraag, of, en zoo ja, in welken (eventueelen) mate, men God rechtstreeks als zijn verbonds-god (hetzij dan erkend of niet-meer-erkend) dienen kan (door herstellende genade) en ook dienen móet (krachtens Gods openbaring, dat Hij van den mensch blijft waken wat Hij van den aanvang heeft gewacht) ook in en door het „cultuurleven“.

In het kort nu komen mijn aan het door Dr Noordmans gecritiseerde opstel ten grondslag gelegde gedachten hierop neer:

a) God heeft met den mensch na de schepping van den mensch een verbond gesloten; Hij heeft hem geschapen als begrepen in dit verbond. En deze scheppingsbeschikking van God zal tot in alle eeuwigheid zijn doen gelden (ook indien de mensch het verbond gaat breken).

b) Dit verbond is twee-zijdig, di-pleurisch; „in alle verbonden zijn twee deelen begrepen“. Het brengt dus tusschen God en zijn schoonste en rijkste schepsel, den mensch, een vreedzame relatie, die altijd twee-zijdig is: God bindt zich aan den mensch, de mensch bindt zich aan God; beiden doen dit in vrijheid, waarbij de vrijheid steeds bepaald wordt, in haar begrip, door den gansch onderscheiden „aard“ (feitelijk is het woord ongewenscht) van God en van den mensch, door Gods „natuur“ en door de menselijke „natuur“.

c) Dat dit verbond MOGELIJK werd, dat het kon ontstaan, en ook ontstaan IS, dat hangt af van Gods „één-zijdige“, mono-pleurische, soevereine beschikking. Het oneindige kwalitatieve verschil tusschen God en mensch wordt door de gereformeerde theologie reeds vele eeuwen lang gekend, en vóór-opgesteld, juist hier.

d) Dat dit „één-zijdige“, mono-pleurische besluit, deze soevereine beschikking Gods, den mensch ook bekend maakt wordt, is een feit; maar het feit van deze bekendmaking geschiedde niet vóór, doch ná de feitelijke intrede van den verbondstoestand. God heeft niet den mensch éerst een „objectieve“, bloot theoretische „inlezing“ gegeven over het verbond, over zijn manieren, grondslagen, etc., teneinde den mensch dan vervolgens, na dexten „voorbereidenden“ informatiedienst te vraag voor te leggen, of hij nu wel zoo vriendelijk zou willen zijn, na bestudeering van de statuten en bepalingen van het aan te gane verbond, ook existentieel „daarin“ te „treden“ en tot het in concept ontworpen verbond nu ook zijnerzijds toe te treden. Neen, de bekendmaking van het soevereine karakter der verbondsbeschikking, de verkondiging van het mono-pleurische moment in dit verbond, geschiedt achteraf, t.w. als de mensch reeds leeft in het verbond, als het di-pleurische verkeer reeds plaats heeft, existentieel. De tot den mensch komende verkondiging van de oer-termen van het verbond is zelf een der weldaden van het verbond, dat reeds van kracht is, dat vanden aanvang af van kracht is.

Met andere woorden: het oneindige kwalitatieve verschil tusschen God en mensch worden den mensch gepredikt in en door een verbonds-gesprek, waarin God hem achteraf óók theoretische kennis geeft van deze verbondstermen. Het oneindige kwalitatieve verschil tusschen God en mensch kan slechts geloofswaarheid weten voor wie existentieel leeft in en uit den omgang, di-pleurisch, met God. Daarom is ook — dit tusschen haakjes — de hedendaagsche existentieel-filosofie zoo verschrikkelijk ón-existentieel; men kan slechts dan als geloovige, in levend luisteren naar den sprekenden (en gesproken-hebbenden) God redeneeren over het oneindige kwalitatieve verschil tusschen God en mensch, indien men UITGEGAAN is van het feitelijk bestaande VERKEER (verbondsverkeer) met God. Gelijk nog vandaar slechts de geloovende (en daardoor geloovige) mensch gehoorzaam spreken kan over de uitverkiezing (m.a.w. IN di-pleurischen verbondsomgang met God) achteraf handelen kan over het mono-pleurische moment der goddelijke verkiezing, zoo is het ook in de eerste dagen van het verbond, vóór den zondval: Adam leeft eerst, DI-pleurisch, IN verkeer met God (dit bepaalt zijn mensch-Gods-zijn), en krijgt daarna kennis van het MONOpleurisch beschikt-zijn van dit verbond.

e) Om deze reden is het voor gereformeerde besef niet doeltreffend, met b.v. Kohnstamm te zeggen: „in een wereld, die de Schepping is van een almachtigen Schepper, kan niemand eenige taak hebben“. De Schrift stelt hier aanstonds dit tegenover: „slechts in een wereld, die de schepping is van den almachtigen God, kan het woord „taak“ in zijn strikten zin met goede reden worden gebruikt“.

Want juist doordat God de Almachtige is (soverein, éézijdig beschikkend, altijd vóór-beschikkend), kan Hij den mensch krachtens zijn monopleurische beschikking „roepen“ (Rom. 4:17) tot een taak, welke hem tot medewerker Gods maakt (dit maken accentueert het woord taak, garandeert aan dit woord zijn strikten zin). Zoolang evenwel God ALLEEN als almachtige, soevereine Beschikker gezien wordt (en men het oneindig kwalitatieve verschil tusschen God en mensch als bloot „objectieve“ theoretische kennis-inhoud abstraheert van de verbondsgedachte, de groote zonde der dialectische theologie), zoolang heeft in het woord „medearbeider“ het voorzetsel „mede“ slechts figuurlijke betekenis; men moet het dan „cum grano salis“ (met een korreltje zout) lezen; in dat geval is de medearbeider feitelijk slechts ónder-arbeider, iemand, die ónder God werkt. Maar zie, nu komt het verbond weer tot den geschapen mensch. En het is aan dit verbond, en daaraan alleen te danken, dat in het begrip „medearbeider“ de praepositie „mede“ NIET „cum grano salis“ opgenomen behoeft te worden. Ook dit voorzetsel „mede“ krijgt nu zijn zeer strikten zin; God „schaamt zich niet“, medearbeider genaamd te worden van hen, die zijn maaksel zijn. De almacht van den Schepper schiep, stelde, de verbondsrelatie; deze kan dus nimmer van géne worden geabstraheerd, noch omgekeerd. Wie dit wel doet (Kohnstamm, hierboven) vervalt van wat Kohnstamm noemde de „isralitische kennis“ (kennis der levende verbondenheid met God) tot wat dezelfde hoogleeraar noemde „grieksche“ kennis, gnoosis, gnostiek (bloot objectieve kennis, die vergeet is, dat ze uit die levende verbondenheid met God opkomt en daar weer heen-leiden moet).

f) Nu heeft God in het paradijs (wij gaan uit van de historiciteit van Gen. I—III, en Dr Noordmans had ook dat moeten vooropstellen in zijn rede voor de studenten der V.U., en ook in zijn „Reformatie“-artikelen), — nu heeft, zeggen we, God in het paradijs den mensch o.m. tot taak gesteld, niet alleen, dat hij zou bidden, danken, met eerbied naar de opgaande zon kijken, etc., maar ook, dat hij de aarde zou bebouwen, en haar zou gaan bevolken. Het verbondsverkeer beveelt hem dus, God te dienen, door uit de aarde te halen wat er in ligt, en zijn vrouw te „bekennen“; hij, als verbondskind-ambtsdrager. En dit alles is dan dienst van God, godsdienst. In dit alles is de mensch medearbeider Gods. En aangezien Gods Woord, al ontplooit het zijn inhoud historisch, op elk bepaald moment van zijn spreken steeds in gelijke toonhoogte spreekt, daarom is er precies dezelfde sterkte-grad (zie boven), precies dezelfde gezags-absoluutheid zowel in Gods gebod, dat de mensch b.v. zal bidden en aanbidden (wat men tegenwoordig bij voorkeur „religieus“ noemt), als ook in dien anderen eisch van Hem, dat de mensch de aarde zal bebouwen en bevolken (wat men tegenwoordig bij voorkeur „cultureel“ noemt).

g) Hiermee is het culturele medearbeider-Gods-zijn in gansch directen zin geworden tot een kwestie van den dienst-van-God, den godsdienst, en gaat het den gansen kosmos als werkteerren voor den God dienenden (godsdienstigen) mensch aanwijzen, zoover als op elken gegeven datum der geschiedenis, de menselijke arm in de gebieden van den kosmos ingrijpen kan (dit laatste hangt af van de bepaalde fase der geschiedenis, waarin elk mensch geboren wordt). Wij deinzen dan ook niet terug voor de uitspraak, dat de mensch Gods medearbeider is niet in de schepping (of herschepping), niet in de geboorte (of wedergeboorte), doch wel degelijk in de voorzienigheid (onderhouding en regeering van het door schepping óf herschepping, geboorte of wedergeboorte tot stand gekomen leven en levensgoed, levensdoel). De MONOpleurisch ondernomen en voltrokken SCHEPPINGS-acte Gods bepaalde dus, (gelijk achteraf den reeds God geloovenden en dus reeds gehoorzaamenden mensch bekend gemaakt is), dat er een DI-pleurische onderhoudings- en regeerings-acte over alle geschapen, geboren (herschapen, wedergeboren) leven gaan zou. En deze di-pleurische onderhoudings- en regeeringsdienst voltrekt zich binnen het verbond, dat immers uit monopleurische beschikking óók DIT di-pleurisch verbondsverkeer met zijn volle attentie voor heel Gods kosmos stelde. Zoodra maar weer ook op dit „terrein“ (pas op voor het woord) alle di-pleurisch verkeer van den mensch met God (ook in dit medearbeiderschap) herleid is en blijft tot het mono-pleurische besluit Gods, en als daarvan afhankelijk gezien wordt, zijn de zoeven gebruikte woorden „di-pleurische onderhoudings- en regeeringsdienst“ volstrekt ongevaarlijk en is het verzuim, dat ze niet spreken durft of wil, schuldig. Den mensch op te nemen als heuschen MEDEWERKER Gods in den dienst der voorzienigheid (onderhouding en regeering) is absurd en leidt tot een onbijbelsche anthropologie, zoolang men de termen „onderhouding“ en „regeering“ als praedicaten (gezegden) bij het subject (het onderwerp) mensch zou los-denken van de grondgedachte der monopleurische scheppingsacte Gods. Maar daartegen hebben wij uitdrukkelijk gewaarschuwd. En daarom is — onder dit voorbehoud — het begrip medearbeider Gods volkomen gelegitimeerd (theologisch wettig verklaard) juist door de leer van het scheppings- (Zie vervolg op blz. 212.)

Verbondsleven als factor in de Wereldgeschiedenis.

Wij beleven de botsing tusschen de machtspolitiek en de moraalpolitiek.

Te verwachten is, dat de moraal van de macht sterker zal blijken dan de macht van de moraal. Voor hen, die van het christendom een moraal gemaakt hebben, die moest kunnen bestaan voor het aangezicht van socialist en communist, is het een kwade tijd.

Voor hen, die wel luide roepen van het Koninkrijk, maar den Koning der Eere een Raad van State geven, waarin Tolstoj en Marx voor de constitutie moeten waken, is er geen perspectief.

Maar in deze dagen spreekt God de Almachtige weder Zijn Verbondswoord: Wandel voor Mijn aangezicht.

Het is goed, niet te leven bij kranten-angst, maar bij Schrift-geloof.

Dezer dagen trof mij bijzonder de episode uit Abram's leven, die ons verhaald is in Genesis 14. Wellicht het verhaal van den éersten Wereldoorlog.

Het is een heele parade van koningen en een aaneenschakeling van bloedige veldslagen.

Tot in het dal van Siddim de beslissende slag wordt geleverd en de overwinnaars wegtrekken, beladen met buit.

De tijding van de nederlaag der Kanaänitische koningen komt tot Abram, den Nomade des geloofs.

Op de leuze „Volk en Vaderland“ zou hij niet gereageerd hebben, hij had gehoorzaamd aan een heel ander bevel: Ga uit uw land en uit uw maatschap!

Voor hem was er maar één ding: Gods Verbond.

En in dat ééne ding alles: zijn bezit, zijn land, zijn zoon, zijn broeder.

In de wereldgebeurtenissen van toen, treft hem dan ook maar één ding: men heeft zijn broeder geroofd!

Het Verbondskind Lot is meegevoerd door de overwinnaars.

Hij, die de belofte had, kan dit niet laten passeeren.

Hij treedt aanstonds op in zijn Verbonds-ambt. Vijf koningen hebben het onderspit gedolven tegen de overwinnaars.

Zelfs reuzen zijn bezweken in een nutteloozen kamp tegen deze wereldmachten.

Maar Abram, de Nomade, wapent zijn herders en roept zijn wapenbroeders in het geweer.

Hij doet den loop der geschiedenis keeren.

Lot brengt hij weder en om Lots wille al de have der Kanaänieten.

En dan treedt Melchisédek op, de Koning des Vrèdes!

Want er kan alleen vrede op aarde zijn, waar het Verbond wordt geëerd.

Is deze factor in de wereldgeschiedenis niet een zeer verwaarloosde factor, ook door de belijders?

Een belijder, voor wien het Verbond Gods niet de centrale plaats bekleedt bij al zijn beschouwingen, voor wien het niet de dynamische kracht is bij al zijn handelingen, is een uitgeleverde aan de onheilige machten, die woeden in deze wereld.

God verwekke Zich in onze dagen een volk, dat bij de belofte leeft.

Dat niet verschrikt wordt door hunlieders verschrikking, omdat het de stem heeft gehoord: Ik ben God de Almachtige.

Dat de schatten van Sodom veracht en door geen Bera rijk gemaakt wil worden, omdat het alleen wil leven uit de schatten des Verbonds.

Een voetstap bezit buiten het Verbond — en de geloofskracht is weg!

Maar boven de tent van den Nomade Abram fonkelen de sterren der belofte.

En waar deze ontelbare sterren flonkeren, is geen tijd meer donker te noemen.

Zoo schrijft God op het program van Zijn volk in dezen tijd: Maakt de volken Mijn onderdanen.

Bouw de muren van Sion op!

Laat de luxe-Zending en de liefhebberij-Evangelisatie eens op het éérste plan komen.

Vergeet de verwoeste erfenissen niet, met name niet in België en Frankrijk.

Laat uw gebeden als vurige pijlen zich uitstorten over het hoofd van den Anti-Christ.

Schakel toch alles, uw kranten, uw scholen, uw verenigingen in, in dat ééne groote doel!

Durf zoo een dwaas zijn om Christus' wil.

En zoo zullen in het Volk des Verbonds alle geslachten des aardrijks worden gezegend!

N. B.

verbond. SCHEPPINGSverbond; daarom mede-ARBEIDER, tot TAAK-ervulling „geroepen“ (Rom. 4:17) mensch. ScheppingsVERBOND; daarom MEDE-arbeider Gods.

h. En daarom is het begrip mede-arbeider Gods met gelijke intensiteit in alle „talen“, die de mensch spreken kan, te bezingen en te prediken. In de „Pinkstertaal“ van Dr Noordmans en in de „cultuurtaal“ van wie tegenwoordig door theologisch misverstand als „neo-calvinistische“ „cultuur-koningen“ (niet zonder hoogmoed) worden aangedien. In alle fasen van het verbond, niet alleen in de periode na den zondeval (waarin men van genade-verbond pleegt te spreken), doch ook in die vóór den val (waarin men van „werkverbond“ pleegt te spreken)¹⁾, geldt (mutatis mutandis) het bekende woord der Leerregels van Dordt: dat n.l. God de schepping (monopleurisch) en de levendmaking (idem) „zonder ons... werkt“, maar ook dat andere: „en alsdan wordt de wil... niet alleen gewerkt en bewogen (op gang gebracht) door God, maar, door God gewerkt zijnde, werkt hij ook zelf“.

En hij werkt over heel de linie van den hem bereikbaren kosmos.

K. S.

1) Zie mijn: „Wat is de Hemel?“ voor de nadere uitwerking.

Een boek voor de Jeugd.

Jong Holland Pak aan! Redactie: Bert Bakker en Leentje M. Hagen. — G. F. Callenbach, Nijkerk.

Een der moeilijkste vraagstukken van dezen tijd is zeker wel dat van de jeugd. Hoe zwaar ook voor ouderen de druk van de malaise is, zij hebben een verleden waaruit velen in het donkere heden, kracht kunnen putten voor de toekomst. De jeugd heeft alleen maar een toekomst voor zich, maakt zich niet dadelijk bang voor een moeilijk heden, omdat ze haar idealen voor zich uit ziet.

Jeugd overwint legers van smart.

En neemt de sterke stad der toekomst hopen in. Zoo heeft mevr. Roland Holst, die voor de ouderen alleen maar zwaren strijd zag in het heden, omdat ze de vruchten van hun werk niet zouden proeven, aan de jeugd de heerlijke bevrijding in de toekomst beloofd. Maar de lange duur van de crisis heeft aan vele jongeren het optimisme ontnomen, daar ze door de toenemende werkloosheid vele wegen voor zich zien geblokkeerd. Ze gaan hun geloof en hun idealisme verliezen.

De ouderen gaan zich met de jeugd bemoeien en veel reeds wordt er gedaan. De literatuur kon zich ook niet buiten het probleem plaatsen, wilde ze niet buiten het leven komen te staan. Van alle kanten en van uit verschillend sociaal standpunt, beziet de literatuur het probleem, zonder meestal uitkomst te geven.

Uit het streven om ook iets voor de jeugd te doen, is het bovengenoemde boek geboren. Het is niet een boek over de jongeren, een roman waarin hun leven beschreven en hun moeilijkheden ontvouwd worden, maar een boek voor de jeugd, om goeden raad en afleiding te geven. Daarvoor hebben mannen en vrouwen uit de praktijk van het leven een bijdrage gegeven, mensen van verschillende godsdienstige gezindheid, vooraanstaanden in onderscheiden ambten en beroepen. Allen bezielt met een oprechte belangstelling in de toekomst der jongeren.

Het korte woord vooraf van de samenstellers geeft een wel wat al te simplistische oplossing voor het onderhavige geval. Zij raden Jong-Holland aan een voorbeeld te nemen aan de schrijvers der verschillende artikelen, die allen op hun gebied iets groots hebben gepresteerd. Wanneer zij niet zoo aanpakken, als dezen deden, kan elke Hollandse jongen of meisje het zelfde bereiken op het gebied, waarheen hun aanleg hen wijst. Hoe goed bedoeld deze raad ook moge zijn, terecht zal menigeen hierover zijn hoofd schudden. De bedoeling zal wel zijn, dat ieder die weet van aanpakken, zich met Gods hulp nog een positie kan verwerven, al is die wellicht niet zoo schitterend als de verbeelding die zich voorstelde. Het pad der „voorbeelden“ was ook niet steeds met rozen bestroofd, en niet voortdurend werden zij door de zon van voorspoed beschenen. Maar daarom kan hun streven verslappende moed bij anderen doen stijven en angstvalligen een hart onder den riem steken.

Het korte, maar kernachtige woord van den inleider Dr Colijn geeft een ander en beter geluid te hooren. Hij verklaart nader wat aanpakken nu moet beteekenen. Dat is niet meer het krachtig en energiek werken voor het ideaal dat men al lang voor ogen had, maar het is aanpakken wat de hand vindt om te doen, zelfs met opoffering van lang gekoesterde idealen. Aanpakken blijft wel geboden, maar de keuze van het terrein is veelal niet meer vrij, maar wordt ons opgedrongen. En dan moet Jong Holland den durf hebben

nieuwe wegen te gaan. „Worstelen wordt het met inzet van alle krachten. En dan met geen ander uitzicht dan een sober bestaan.“

Voor zulk aanpakken is bidden noodig en een zegen van Boven, en Colijn zou zich zelf niet zijn, als hij dáárop niet vooral wees, dat het geestelijke het stoffelijke te boven gaat. Dit korte betoog geeft staal voor het bloed.

Leest men de bijdragen van de achttien medewerkers, dan wordt men aangenaam getroffen door een rijke verscheidenheid. Zuiver literair zijn maar enkele der stukken, ze schijnen buiten den opzet van het boek te vallen, wat evenwel niet het geval is. Van Eerbeek teekent het tragische lot van den landlooper, den man zonder middel van bestaan, die de werkinrichting tevergeefs ontvluchtte. Selma Lagerlöf zond ook een stukje, niet opdat Jong-Holland van haar zou leeren, dat men met aanpakken en ijverig studeeren een Nobel-prijs kan winnen, zooals de redactie het voorstelt, maar om te toonen hoe schijnbaar onbelangrijke dingen, de wending ten goede kunnen veroorzaken bij een moedeloze. Ten slotte schreef Wernicus Buning een bewerking van een oude Engelsche ballade, waarin geloof en trouw en mannenmoed blinken tusschen de stroeve bewoordingen der simpele strophen.

Doch de opzet van het werk is niet allereerst literair, maar practisch. Een aantal bekende persoonlijkheden geven een kijkje op verschillend gebied, op de aarde, in de lucht en onder de aarde. De moderne vliegkunst overwint nog dagelijks nieuwe moeilijkheden, om nieuwe mogelijkheden te scheppen. En in het donker van de mijnen bereikt men met nieuwe vindingen telkens grootere resultaten bij de oude kolendelving. Heel modern is het stuk van Dr Luning Prak, die de Melbourne-race als type neemt voor de jacht naar het goede baanlijf, dat alleen de geschikten kunnen krijgen. Met het nieuwe middel, de tests, wil hij de jongeren tijd verknoeien door de verkeerde keuze besparen. Ieder moet voor zich de geschiktheid voor een bepaald vak bepalen of die laten bepalen, om niet een tijdlang een richting in te slaan, die de zijne niet blijkt te zijn, en waardoor hij in de race naar het einddoel anderen zich voor laat komen. Het eenige bezwaar hiertegen is, dat de schrijver te weinig rekent met de ware roeping. Wel zal ieder zich conscientieus moeten afvragen of het werkelijk roeping is, die hem een bepaalde richting doet uitgaan, maar is dit het geval, dan zal de kracht die daarin ligt, vele moeilijkheden overwinnen. Een al te mechanische opvatting doet te kort aan de geestelijke zijde van een beroep of ambt.

Heel interessant is het stuk autobiografie van Dr van Broekhuizen, den Zuid-Afrikaanschen gezant in ons land. De Zuid-Afrikaansche taal waarin hij schrijft, geeft een bijzondere kleur aan zijn romantisch, maar ware verhaal. Het is een goede idee geweest van de samenstellers om dit stuk op te nemen en door den strijd van een stamverwant volk Jong-Holland te laten zien, wat vastberaden willen en onwankelbaar vertrouwen op God kan bewerken.

Het zou te lang zijn alle bijdragen te noemen die er verder in staan, de beschouwende en de sportieve, die alle een gezonden geest ademen. Want dit is de verdienste van dit boek, het is frisch, gezond, opgewekt. En al moge dan het resultaat niet zijn dat, wat de samenstellers er in zagen, niemand zal dit boek onbevredigd uit handen leggen. Het bevat wenken die misschien pas veel later uit het onderbewuste zullen opduiken, maar die niet zullen nalaten invloed uit te oefenen.

De uitvoering is zeer te prijzen. Foto en pen-teekening verlichten den tekst en geven een genot opzichzelf. En de toon en de vorm hebben iets jeugdigs over zich. Het is een mooi boek voor jong en oud.

G. r.

H. S.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan Ds D. van Dijk, Akkerstraat 28, Groningen.)

Belijdenis doen.

II.

In ons vorig artikel over dit onderwerp hebben wij gezegd: „aanvaardt, eenvoudig, kinderlijk, Gods belofte, die Hij u in den doop heeft beteekend en verzegeld. Dat moogt ge doen. En als gij dat doet, dan hebt ge deel aan al dat heil: vergeving der zonden, het kindschap van God.“

Want de eenige voorwaarde voor het deel hebben aan het heil is dit, dat gij het geloovig aanvaardt.

Doet dat dan en gij moogt belijdenis doen en avondmaal vieren.

Maar nu komen daar van alle kanten stemmen, die zeggen:

„Ja, maar dat gaat zóó maar niet. Eer ik de belofte Gods zal mogen aanvaarden, moet er toch heel wat in mij gebeurd zijn?“

Dan moet ik eerst toch gehad hebben een goed inzicht in mijn zonde; dan moet ik daar toch wel een bepaalde mate van berouw over hebben gehad; dan moet toch het inzicht in mijn verdoemelijkheid voor God een bepaalde sterkte hebben gekregen.

Neen, dat gaat toch maar zóó niet, dat aannemen van het heil van Christus?

O, ik ben zoo bang, zeg men, dat ik mij op valsche gronden maar wat toeëigen.“

Zoo wordt er geredeneerd.

Nu weet ik wel, dat er onder hen, die zoo praten, wel gevonden kunnen worden, die niet anders doen dan een ander napraten, en die deze woorden gebruiken om er hun onverschilligheid en traagheid met betrekking tot het doen van belijdenis achter te verbergen. Maar daar zijn ook anderen, die het ernstig meenen als zij zoo redeneeren, die zoeken en worstelen om tot klaarheid te komen; die niet moede worden zichzelf almeer te onderzoeken of de vereischte kenmerken wel bij hen gevonden worden; die zich afmatten om die vereischte kenmerken bij zichzelf te voorschijn te roepen en die toch maar niet klaar kunnen komen.

Tot zulken richt ik mij op dit oogenblik.

En ik begin met tegen hen te zeggen:

Mijn broeder, mijn zuster, waar leest gij dat in Gods Woord, dat een mensch, eer hij zich vertrouwend aan Christus mag overgeven, eerst zus of zóó gesteld moet zijn geweest?

Gij leest dat nergens.

Integendeel, de Schrift legt er altijd nadruk op, dat wie door Christus begeert behouden te worden, tot Hem mag komen en zich aan Hem mag overgeven.

Komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt en Ik zal u rust geven.“

Die wil, die kome en neme het water des levens om niet.

De stokbewaarder zegt: „Wat moet ik doen om zalig te worden?“

En Paulus antwoordt, zonder één voorwaarde daaraan toe te voegen: „Geloof in den Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden.“

Heel dat geredeneerd, dat ik, eer ik den Christus als mijn Heiland zou mogen aannemen, aan den of die voorwaarden zou moeten voldoen, is eenvoudig een menschelijke uitvinding, waardoor wij ons nooit van de wijs mogen laten brengen.

Dat ligt immers ook in den aard der zaak. Uit Wien is het heil?

Alléén uit God; enkel en alléén uit God.

Hoe komt het heil tot ons?

In de belofte des Evangelies, waarin God het ons toereikt.

Hoe kunnen wij dus alléén deel aan dat heil krijgen?

Door, met volmaakt afzien van onszelf, alleen rustende in Gods trouw, Zijn belofte aan te nemen.

Wie het aanvaarden van Gods belofte afhankelijk maakt van iets, dat hij bij zichzelf zou vinden, doet daardoor, of hij dat nu wil of niet wil, tekort aan de machtige waarheid, dat het heil enkel en alléén uit God is en ook nog niet voor één duizendste procent uit onszelf.

Bovendien trekt hij daardoor de waarachtigheid Gods in twijfel.

God zegt immers: „Ik geef het u; hier is het.“

En tegen ieder, die daarop antwoordt met een „ja, maar“ zegt God: „geloof gij Mij dan niet?“

En nu moet ge daar niet tegen invoeren: „ja, maar, hoe kan ik nu echt Christus aannemen als ik niet eerst echt schuldgevoel heb en mij niet eerst echt verloren gevoel? Dus, als ik zal kunnen vaststellen, dat ik echt Christus aangenomen heb, dan moet ik toch eerst weten, dat ook die andere dingen echt bij mij gevonden worden?“

Ik antwoord daarop:

Zulk redeneeren is een intellectualistisch uitteehalen van het leven, waar ge alijd mee vastloopt. Het is niet zóó, dat gij eerst dit hebt en dat ge dan dat kunt doen.

Zondebesef, inzicht in zijn verlorenheid, het aannemen van Christus, het is tenslotte alles één. Maar het vindt alles zijn uiting in de daad des geloofs.

Wie Christus omhelst op grond van Gods belofte, als zijn Heiland, die heeft zondebesef, die weet zichzelf verloren; in hem leeft ook de dankbaarheid.

En dit is het wondere, naarmate hij meer leeft uit dat geloof in Christus, hoe dieper zijn zondebesef zal worden, hoe feller hij zal jagen naar een leven van heiligmaking.

Eerst als ik den Christus door het geloof heb omhelsd zal ik, van Golgotha af, de zwartheid der zonde, de schrikkelijkheid van Gods toorn onderkennen.

O, wilt toch niet wijzer zijn dan God.

God zegt: „geloof in Christus, Ik geef Hem u.“

Doet dat dan; geloof dat God in Christus uw Vader is; en gij zijt er.

Laten wij allen toch meer leeren leven uit het geloof.

Van de dagen der Hervorming af is het ontleus, dat de rechtvaardige alléén uit het geloof leeft. Maar, eilaci, duizendmaal willen wij onze zekerheid weer zoeken in onze ervaring. In zonde-

ervaring, in v

Dat is niet het geloof; rijk en zalig. vragen: „mag mens-; geloof Wat zou he meer over on al van ons be

HET B

R
C
te

Met de type Doleantie- meik hebben meest karakter

Wanneer we merken we s bepaald voort rijkste, gevaar rakelijckste.

Ook dezen kunnen we he van Groens lo evenstrag

Groen heeft alle mogelijke riken en cons modernen, ma zijn „broeders meik gericht.

Juist deze „ijnlijk, bitter, leven is daard ontmoedigende onder gelede

al. Telkens „dien strijd. T „het voeren belang voor

’tis misschien in herinnering het boek, dat

Karakteristic name wat in en Groen.

Groen is in groote, scherpe van het Herv had, in verba min of meer l in de Herv. E en de hooft

Deze synoda punt van Groe Synode gevra „wezen“ en „die waarhede Formulier

Hervormde menteel zijn l nadere verkar sprak, dat ze die langs r ingebracht chure „Aan de ellendigen toes het wonderlijk stelde. Acht g

spoorde hij nu alles te doen vere prediking protesteeren, „weg, dien de S

Diep was de De Synode, i groote verlegte lighheid en dub wille licht den zag men overa beaulten. Wat of een radicale

Toen in die plotseling da chure „Reke die brochure is oavorwaarde

schriften een den bloei der lidenis wil hij van een ke

Groen juist all en moet door kerk kan niet

1) Adres a. d. 2) Aan de Her